

ЛУКАШОВ О.О.

*кандидат економічних наук,
здобувач кафедри
практичної психології та соціальної роботи
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкрито соціально-психологічні засоби розвитку соціальної відповідальності особистості. В якості провідного засобу формування соціальної відповідальності особистості було обрано соціальне проектування, під яким розуміється обґрунтоване конструювання соціального об'єкта як стану та як процесу, що відповідає заданим вимогам та намічається до побудови в близькому чи віддаленому майбутньому. Соціальне проектування – це проектування соціальних об'єктів, соціальних якостей, соціальних процесів та відносин. На відміну від проектування, наприклад, технічних об'єктів, при зміні яких не враховується суб'єктивний фактор, при проектуванні соціальних об'єктів цей фактор має враховуватися насамперед. Об'єкт соціального проектування – організація соціальних зв'язків, відносин в усіх галузях і всіх рівнях життєдіяльності суспільства, а також її складові. Відповідно до цього визначення соціальний проєкт – це виражена у відповідній знаковій формі (словесний опис, блок-схеми, графи, матриці, мережі взаємодії та ін.) ідеальна модель сконструйованого відповідно до заданих вимог та наміченого до побудови соціального об'єкта. Стратегічною метою соціального проектування є створення оптимальної організації колективних відносин з урахуванням об'єктивних умов життєдіяльності різних соціальних груп. Суб'єктом соціального проектування є різні носії управлінської діяльності – як окремі особистості, так і організації, трудові колективи, соціальні інститути тощо, які мають на меті організоване та цілеспрямоване перетворення соціальної дійсності. Необхідна атрибутивна сторона суб'єкта проектування – його соціальна активність, безпосередня участь у процесі проектування. Від знання та вміння, творчості та майстерності, культури та рівня мислення суб'єкта проєктної діяльності, від конкретних здібностей людей аналізувати та синтезувати інформацію та видавати оригінальні ідеї багато в чому залежить якість розроблених моделей та проєктів.

Ключові слова: *особистість, соціальна відповідальність, соціально-психологічні умови розвитку соціальної відповідальності, соціальне проектування.*

Постановка проблеми. Зміст планування та проведення робіт з висування особистістю соціальних ініціатив, що здійснюються на основі розробки та захисту нею своїх соціальних проєктів, є основою перетворюючого експерименту, в рамках якого розкриваються зміст, специфіка та форми підготовки, висування та захисту власних соціально-

льних ініціатив, зокрема як способу підвищення якості професійної підготовки фахівця [3; 5; 6].

Мета статті – розкрити соціально-психологічні засоби розвитку соціальної відповідальності особистості.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Відповідно до результатів констатувального етапу дослідження встановлено, що необхідна цілеспрямована освітня діяльність, у ході якої можна подолати такі проблеми в існуючій професійній підготовці майбутніх фахівців:

- низький рівень готовності до застосування отримуваних професійних знань у майбутній професійній діяльності;
- ізоляваність професійної підготовки від сучасних потреб суспільства та запитів потенційних роботодавців;
- низька професійна мотивація, обумовлена відсутністю бачення ролі майбутньої професії у суспільстві;
- відсутність у процесі професійної підготовки сучасних методів, що формують громадянську, соціально відповідальну поведінку у суспільстві;
- низький ступінь володіння аналізом навколишнього суспільства як простору майбутньої професійної самореалізації [1; 2; 4].

Перелік цих труднощів дозволив сформулювати етапи діяльності, спрямовані на підвищення якості професійної підготовки:

- попередня робота з проектування у змісті навчальних предметів компонента професійних знань, який можна використовувати для вирішення актуальних соціальних проблем у місцевій спільноті;
- розробка «Положення про конкурс соціальних проєктів»;
- навчання основам соціального проектування;
- проведення конкурсу соціальних проєктів;
- аналіз результатів захисту соціальних проєктів у підвищенні якості професійної підготовки.

Запропоновано критерії вдосконалення якості професійної підготовки. За низкою критеріїв відсутні будь-які норми, тобто в даному випадку ми маємо справу з неформалізованим вимірjuвальним завданням. Найбільш ефективним способом вирішення таких завдань є експертний метод. Застосування експертного методу передбачає врахування безлічі факторів та дотримання певних вимог та правил. Зупинимося на деяких із них.

Оскільки експерти формують свою думку незалежно одна від одної, після чого їх думки усереднюють, такий вимір за загальноприйнятою класифікацією вважається багаторазовим. Якщо прийняти кваліфікацію експертів однаковою, це буде багаторазове вимірювання з рівноточними значеннями відліку. Зазвичай вважається, що кількість експертів із проблеми має бути 7-10 осіб, рідше – 10-15, у виняткових випадках – 15-20 фахівців. Експерти мають бути компетентними, висококваліфікованими, досить досвідченими фахівцями. Дуже корисно

їхнє попереднє спеціальне навчання і абсолютно необхідний інструктаж. На завершальному етапі формування експертної групи доцільно провести тестування, самооцінку, взаємооцінку експертів та перевірку узгодженості думок. Експертний метод вимірів будується на довірі експертам. Вони вільні у виборі способів формування власної думки. Для цього вони можуть використовувати будь-які матеріали, статистичні дані, власні враження, бесіди, опитування, анкети, тести тощо – весь арсенал сучасних вимірювачів якості професійної підготовки. ЗНО зобов'язаний надати їм будь-яку інформацію або можливість для її отримання, сприяти формуванню в експертів неупередженого, аргументованого погляду, створити умови для продуктивної роботи.

Для того, щоб використовувати можливості соціальних ініціатив в освітньому процесі і при цьому не порушити систему оцінки якості професійної підготовки фахівців, що склалася, запропоновано викладачам розробити систему рейтингової оцінки якості професійної підготовки на основі методики комплексної, критеріальної, кількісної оцінки діяльності освітньої установи експертним методом.

Для цього методу характерне визначення вагових коефіцієнтів за кожним критерієм оцінки якості професійної підготовки фахівця у ЗВО. В якості провідної групи експертів виступали викладачі, представники громадськості та потенційні роботодавці майбутніх фахівців. Найбільш поширеними способами в даному випадку є ранжування показників, що зважуються, і їх попарне зіставлення. Цей спосіб призводить до досить коректних результатів, оскільки дозволяє уточнювати значення вагових коефіцієнтів методом послідовного наближення.

Спочатку отримані результати використовуються при цьому як вагові коефіцієнти думок експертів у другому наближенні; потім процедура повторюється до того часу, поки точність визначення вагових коефіцієнтів досягне заданої. Узгодження думок трьох вищезгаданих груп експертів проводилося під час дослідження методом Дельфи. Цей метод вперше було запропоновано американськими вченими Т. Дж. Гордоном та О. Хелмером для вирішення військових проблем. Назва його походить від давньогрецького міста Дельфи, де за переказами при храмі Аполлона з IX ст. до н. е. існувала рада мудреців («дельфійський оракул»), що славилася своїми пророкуваннями. Характерними рисами цього методу є:

- автономність – експерти не зустрічаються один з одним, щоб уникнути впливу авторитету будь-кого з них;

- багатоетапність – після кожного туру опитування експерти знайомляться з думками один одного і за необхідності подають письмові обґрунтування своїх точок зору. Погоджуючись чи не погоджуючись із думками колег, вони можуть переглядати свою точку зору;

- контроль – після кожного туру перевіряється узгодженість думок експертів доти, доки розкид окремих думок не знизиться до наперед обраного значення. При особливо відповідальних вимірах експер-

тним методом можуть враховуватися вагові коефіцієнти кваліфікації експертів.

Підсумком роботи з трьома групами експертів став рейтинговий аналіз за десятибальною шкалою критеріїв оцінки якості підготовки фахівця.

Результати аналізу представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Рейтинговий аналіз якості підготовки фахівця експертами

Критерії оцінки	Викладачі	Представники громадськості	Потенційні роботодавці
Широта професійної підготовки спеціаліста	7,6	8,2	7,1
Науковість професійної підготовки спеціаліста	8,4	5,7	6,4
Творчість у професійній підготовці	7,3	6,6	7,2
Практико-орієнтованість у професійній підготовці	6,1	9,7	8,2
Затребуваність професійної підготовки спеціаліста	8,4	8,8	9,3

Як видно з табл. 1, існує відмінність експертів трьох груп в оцінці тих самих критеріїв за ступенем їхньої значущості для якості професійної підготовки майбутнього фахівця. Так, викладачі як найбільш значущий критерій називають підвищення науковості професійної підготовки, а найнижчу рейтингову оцінку вони ставлять практико-орієнтованості професійної підготовки.

Потенційні роботодавці як пріоритет виділяють критерій затребуваності професійної підготовки або, іншими словами, підготовку майбутнього фахівця «на замовлення».

Дійсно, багатьом підприємствам та організаціям доводиться оперативно займатися перепідготовкою своїх нових співробітників – випускників, тому вони зацікавлені в тому, щоб ЗВО включали до процесу професійної підготовки фахівців їхні особливі вимоги та пропозиції.

З іншого боку, роботодавці особливо зацікавлені у фахівцях, які мають практику роботи, тому для них на високому, другому місці стоїть критерій практико-орієнтованості професійного навчання.

Представники громадськості, серед яких були представники влади та громадських організацій, багато в чому згодні з групою роботодавців, але особливим чином виділяють широту професійного кругозору майбутнього фахівця, яка, на їхню думку, дозволяє останньому

уникати проблем безробіття та мати можливість швидкої перепідготовки на інші професії.

Тривала робота щодо узгодження позицій трьох груп експертів дозволила викладачам частково скоригувати свою позицію щодо оцінки якості професійної підготовки спеціаліста та погодитися з необхідністю використання додаткової рейтингової оцінки якості професійної підготовки.

Критерії якості професійної підготовки спеціаліста стали основою участі здобувачів вищої освіти у розробці соціальних проєктів. Основними вимогами «Положення про конкурс соціальних проєктів» були:

- спрямованість змісту соціального проєкту на вирішення актуальних для місцевого співтовариства проблем;
- відповідність змісту проєкту специфіці професійної підготовки майбутнього спеціаліста;
- включення до складу конкурсної комісії, яка оцінює якість соціального проєкту за такими показниками, як реалістичність, соціальна значущість, ефективність, реалізованість тощо, викладачів, представників громадськості (органів влади, керівників установ) та потенційних роботодавців (керівників державних підприємств) та бізнес-структур).

Мета конкурсу була сформульована наступним чином: «Конкурс проводиться з метою формування громадянської самосвідомості, практичних навичок та проєктної культури у майбутній професійній діяльності щодо вирішення актуальних соціально-економічних проблем регіону».

Предметом конкурсу є робота у формі соціального проєкту, що включає дослідження та програму вирішення актуальної для регіону проблеми.

Пропонувалася наступна тематична спрямованість соціальних проєктів:

1. Соціальна безпека особистості та різних груп населення та спільнот у регіоні.
2. Діяльність органів місцевого самоврядування, функціонування соціальної інфраструктури міста та регіону, громадських об'єднань та бізнесу щодо вирішення соціально-економічних та соціально-гуманітарних проблем.
3. Потенціал зайнятості у місті та регіоні для різних соціальних груп населення (розвиток виробництва в цілому, окремих фірм та підприємств, створення робочих місць та навчання спеціальності, вирішення проблем безробіття та соціально-психологічної реабілітації безробітних).
4. Соціально-економічні послуги для різних соціальних груп населення (освіта, культура, спорт, зони відпочинку, туризм, громадське харчування, медичні послуги, соціальна, юридична допомога сім'ї та підліткам, допомога у працевлаштуванні та зайнятості та ін.).

5. Науково-дослідна робота, експертна та консалтингова допомога з аналізу та пошуку рішень актуальних для регіону соціально-економічних проблем.

Критеріями оцінки соціального проєкту у Положенні про конкурс було названо:

- актуальність та структурованість заявленої у проєкті проблеми для соціально-економічного розвитку регіону;
- глибина та об'єктивність проведеного аналізу стану проблеми, на вирішення якої спрямований проєкт;
- новизна та теоретична обґрунтованість запропонованого варіанта вирішення соціально-економічної та соціально-гуманітарної проблем;
- реалістичність програми вирішення соціально-економічної та соціально-гуманітарної та обґрунтованість необхідного ресурсного забезпечення;
- ступінь участі автора соціального проєкту у вирішенні актуальної для регіону проблеми.

Для підготовки здобувачів вищої освіти до розробки авторських соціальних проєктів було розроблено курси на вибір «Основи соціального проєктування» (38 годин) та «Соціальна відповідальність бізнесу» (38 годин).

Індивідуальні консультації проводили викладачі відповідно до спеціальності, в рамках якої готувався проєкт. Зміст семінарів торкався поля соціальних ініціатив людини у місцевій спільноті. У ході семінарів вивчалися питання методології та методики соціального проєктування.

В якості засобу формування соціальної відповідальності було обрано соціальне проєктування, під яким розуміється обґрунтоване конструювання соціального об'єкта як стану та як процесу, що відповідає заданим вимогам та намічається до побудови в близькому чи віддаленому майбутньому.

Соціальне проєктування – це проєктування соціальних об'єктів, соціальних якостей, соціальних процесів та відносин. На відміну від проєктування, наприклад, технічних об'єктів, при зміні яких не враховується суб'єктивний фактор, при проєктуванні соціальних об'єктів цей фактор має враховуватися насамперед.

Об'єкт соціального проєктування – організація соціальних зв'язків, відносин в усіх галузях і всіх рівнях життєдіяльності суспільства, а також її складові.

Відповідно до цього визначення соціальний проєкт – це виражене у відповідній знаковій формі (словесний опис, блок-схеми, графи, матриці, мережі взаємодії та ін.) ідеальна модель сконструйованого відповідно до заданих вимог та наміченого до побудови соціального об'єкта.

Стратегічною метою соціального проектування є створення оптимальної організації колективних відносин з урахуванням об'єктивних умов життєдіяльності різних соціальних груп.

Суб'єктом соціального проектування є різні носії управлінської діяльності – як окремі особистості, так і організації, трудові колективи, соціальні інститути тощо, які мають на меті організоване та цілеспрямоване перетворення соціальної дійсності.

Необхідна атрибутивна сторона суб'єкта проектування – його соціальна активність, безпосередня участь у процесі проектування. Від знання та вміння, творчості та майстерності, культури та рівня мислення суб'єкта проектної діяльності, від конкретних здібностей людей аналізувати та синтезувати інформацію та видавати оригінальні ідеї багато в чому залежить якість розроблених моделей та проектів.

Параметри соціального проектування:

- суперечливість соціального об'єкта;
- багатовекторність розвитку соціального об'єкта;
- неможливість опису соціального об'єкта кінцевим числом термінів будь-якої соціальної теорії (принципова неформалізованість);
- багатofакторність буття соціального об'єкта;
- наявність безлічі суб'єктивних складових, що визначають співвідношення належного і сутнісного щодо розвитку соціального об'єкта;
- суб'єктивні чинники формування соціального очікування, соціального прогнозу та соціального проектування;
- фактори, що визначають різні критерії оцінки зрілості розвитку соціального об'єкта.

Соціальне проектування є модель соціального впливу і практична реалізація цього впливу, тому вона має також об'єктивні передумови, які роблять цю дію необхідною і соціально значущою.

Можна виділити такі передумови соціального проектування:

- громадська потреба у цілеспрямованій зміні та розвитку тих чи інших соціальних систем чи соціальних об'єктів, їх властивостей чи взаємовідносин;
- соціальна необхідність у подоланні стихійного розвитку соціальних процесів та забезпечення їх спрямованості в галузь задоволення соціальних потреб;
- потреба в реалізації соціальної творчості;
- соціальна необхідність у планомірному, передбачуваному, прогнозованому та керованому розвитку соціальних систем та процесів;
- потреба у створенні динамічних соціальних систем, що характеризуються збалансованістю відносин усередині самої системи та гармонізацією відносин з іншими системами;
- орієнтація на оптимальні форми буття соціальної системи, її ефективності, раціональності;

- соціальна потреба в реалізації конструктивного характеру соціальних процесів;
- соціальна потреба у зниженні рівня соціальної деструкції, рівня соціальної ентропії, непорядкованості, неорганізованості та нестабільності.

Основна мета соціального проектування як специфічної управлінської діяльності – створення соціальних проектів.

Соціальний проект як комунікат є системою особливих знаків, підбрано розташованих і пов'язаних певною залежністю, свідомо розроблених науково обґрунтованих характеристик, що дають конкретні знання про майбутній бажаний стан соціальної системи або процесу.

Слід відзначити, що соціальний проект є прескриптивною (приписуючою) моделлю. У проекті відображено майбутній бажаний стан системи, що виникає за певних дій людей, наявності певних фінансових, трудових, матеріальних та інших ресурсів, у тому числі інтелектуальних, пізнавальних, евристичних, ціннісних.

У проблемне поле соціального проектування потрапляють об'єкти різної природи:

- об'єкти, що піддаються організованому впливу: елементи, підсистеми та системи матеріального та духовного виробництва (засоби та предмети праці, соціальна технологія, техніка як сукупність знарядь праці, засоби життя, духовна культура, соціальна діяльність тощо);

- людина як суспільний індивід і суб'єкт історичного процесу соціальних відносин з її потребами, інтересами, ціннісними орієнтаціями, установками, соціальним статусом, престижем, ролями в системі відносин;

- різні елементи та підсистеми соціальної структури суспільства (трудові колективи, регіони, соціальні групи тощо);

- різноманітні суспільні відносини (політичні, ідеологічні, управлінські, естетичні, моральні, сімейно-побутові, міжособистісні тощо);

- елементи способу життя (життєві позиції, способи життєдіяльності, якість та стиль життя тощо).

Центральний момент соціального проектування – розробка оптимальних параметрів самих соціальних зв'язків та їх організаційних форм, засобів та умов доступу до значущих для життєдіяльності суб'єктів об'єктів, механізмів розподілу цінностей, його принципів, засобів соціального контролю та стимулювання соціальної активності суб'єктів, способів участі у спільній життєдіяльності як засобів утвердження потреби, інтересів, засобів зняття соціальної напруженості, механізмів соціального просування, соціальної структури тощо.

Оскільки соціальні відносини реалізуються завдяки діяльності суб'єктів, оскільки самі суб'єкти як носії зв'язків також проектуються виходячи з їхнього місця, ролі, функцій у системі соціальних зв'язків, впливу на них, ефективної участі в них.

Таким чином, основною кінцевою стратегічною метою соціального проєкту є створення оптимальної організації колективних відносин з урахуванням об'єктивних умов та життєдіяльності різних соціальних груп.

Етапи проєктування – система прийомів, методів, правил, процедур, операцій створення соціального проєкту.

Загальноприйнятою є така схема здійснення соціального проєктування:

- з'ясування проблеми (проблемна ситуація);
- соціальне замовлення;
- соціальний паспорт;
- цілі проєкту;
- завдання проєкту;
- розвідувальний прогноз;
- нормативний прогноз;
- верифікація та коригування;
- модель;
- конструкт;
- проєкт.

1. З'ясування проблеми. Предметна проблемна ситуація (організаційна, соціальна) – певне соціальне протиріччя, що потребує організації цілеспрямованих дій щодо його усунення чи вибору однієї з можливих альтернатив соціального розвитку.

2. Соціальне замовлення. Замовлення виступає як певна соціальна установка на розробку конкретних заходів щодо реалізації матеріальних і духовних потреб людей, розв'язання протиріч, пошуку компромісу. Соціальне замовлення формується в процесі усвідомлення необхідності вирішення соціальної проблеми, що виникла, без чого неможливе подальше ефективне функціонування та розвиток спільності, успішне просування вперед.

3. Паспортизація об'єкта – отримання точних даних про систему, процес чи явище, опис їх стану, функціонування та розвитку. Паспорт – це зведений документ, у якому відображаються кількісні та якісні параметри системи, що впливають на функціонування та розвиток, проводиться аналіз структури елементів.

4. Цілі. Ціль є детермінантою початку будь-якої діяльності. Справжнє розуміння суб'єктами мети – запорука успіху. Процес побудови мети відповідає у мисленні процесу практичної діяльності. Цілепокладання включає в себе три основні ланки:

- а) відображення потреби (мотив);
- б) відображення шляхів та способів її задоволення (планування, програмування дій);
- в) відображення кінцевих результатів, наслідків (прямих та побічних, бажаних та небажаних).

Обґрунтування мети має починатися з визначення дії, яку слід вжити; у кожній із встановлених цілей потрібно виділити найважливіший результат; вказати терміни передбачуваного досягнення мети; визначити витрати на досягнення мети та окремо на матеріали та обладнання; встановити контрольні критерії, які можуть свідчити про те, що мету досягнуто, забезпечити впевненість у тому, що діяльність, спрямована на досягнення мети, контролюється тим, хто ці цілі встановив.

Формулювати мету можна у різний спосіб, зокрема і графічно. «Дерево цілей» – це пов'язаний орієнтований граф, що виражається відносинами між різними цілями, їх оцінками, етапами та проблемами їх досягнення.

Побудова «дерева цілей» вимагає детального вивчення соціального замовлення, проблемної ситуації, об'єктів проєктування, зовнішніх умов, матеріально-технічних, фінансових, трудових, енергетичних та інших ресурсів, систем обмежень тощо. Важливо вже на стадії визначення цілей передбачити всі протиріччя між ними та уникнути подальших конфліктів, тобто вже на цьому етапі проєктування необхідно встановити причини несумісності цілей, намітити шляхи їх усунення.

Перед кожною системою висуваються відразу кілька цілей. Одну з них важливо конструювати як головну, узагальнюючу, на досягнення якої спрямоване функціонування всієї системи.

5. Завдання. Після визначення цілей, спираючись ними, важливо встановити основні завдання, які стоять перед соціальною системою. Завдання – це формулювання індивідуальної чи суспільної потреби, яка чекає на своє задоволення. Завдання проєктування формуються з урахуванням ретельного вивчення стану системи, її матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, і нормативів, задоволення певних соціальних потреб. Щоб завдання «працювали», вони мають бути виражені конкретно, за допомогою певних індикаторів:

- а) приватні завдання не мають бути розчинені у загальних;
- б) їх не можна надмірно деталізувати, сковувати ініціативу суб'єкта соціального проєктування.

6. Прогнозування – одне з найважливіших етапів проєктної діяльності. Прогнозування у широкому сенсі – передбачення, взагалі отримання будь-якої інформації про майбутнє. У вузькому значенні – спеціальне наукове дослідження, предметом якого є перспективи розвитку явищ.

Соціальне прогнозування – це передбачення тенденцій та перспектив можливого розвитку соціальних систем, об'єктів, суспільних явищ, процесів. Об'єктом соціального прогнозування можуть бути всі соціальні системи, всі явища, які є у суспільстві. Головне завдання прогнозування – наукова розробка прогнозів. Прогноз – це науково обґрунтоване судження про можливі стани об'єкта в майбутньому або про альтернативні шляхи та терміни їх здійснення. Прогноз описує

майбутнє стан системи. Прогноз як пізнавальна модель має дескриптивний (описовий) характер.

В основі прогнозування лежать три взаємодоповнюючі джерела інформації про майбутнє:

а) екстраполяція в майбутнє тенденцій, закономірностей розвитку, які добре відомі в минулому та сьогодні;

б) моделювання об'єктів дослідження, подання їх у спрощеній формі, схематичному вигляді, зручному для отримання висновків прогнозного характеру;

в) прогнозна оцінка експерта.

Існують три способи розробки прогнозів, що доповнюють один одного:

1) анкетування (інтерв'ювання, опитування);

2) екстраполювання та інтерполювання – побудова динамічних (статистичних та логічних) рядів розвитку показників прогнозованого процесу;

3) моделювання – побудова пошукових та нормативних моделей з урахуванням ймовірної та бажаної зміни прогнозованого об'єкта. Прогнозування є складовою процесу розробки соціального проєкту. У відриві від проєктування прогнозування втрачає свій практичний зміст.

Соціальне прогнозування дозволяє враховувати різні варіанти руху та розвитку соціальних систем. Вироблення вірних прогнозів дозволяє зробити досконалішим управління, ефективним – проєктування.

7. Створення моделі, тобто відображення та заміщення об'єкта за тими чи іншими параметрами, що дає нову інформацію.

8. Створення конструкту – формування теоретичного знання, конструкту соціальної системи, найефективнішого за даних ресурсів.

9. Створення проєкту загалом. Упродовж шести місяців досліджувани готували свої соціальні проєкти. За цей час вони провели аналіз актуальних проблем місцевої спільноти в рамках своєї майбутньої спеціальності, підготували та науково обґрунтували свої пропозиції щодо вирішення цих проблем, розробили програму своєї участі у вирішенні проблем та обґрунтували необхідний кошторис витрат на їх вирішення.

Нижче наведено низку назв проєктів, які дозволяють судити про професійну підготовку майбутніх фахівців до вирішення виділених соціальних проблем у місцевій спільноті (табл. 2).

Таблиця 2

Соціальні проєкти респондентів

Соціальні проблеми	Проекти	Спеціальності
Соціально-економічний розви-	«Підтримка малого бізнесу»;	«Фінанси та кредит»; «Державне управлін-

ток міста	«Моніторинг економічного потенціалу міста»; «Державні соціальні стандарти в умовах міста»; «Моніторинг оцінки якості життя населення»	ня»; «Менеджмент»
Соціальні проблеми мешканців міста	«Юридична клініка»; «Програма «Толерантність серед здобувачів вищої освіти»; «Соціально-психологічна допомога молодій сім'ї»	«Фінанси та кредит»; «Державне управління»; «Менеджмент»; «Педагогіка»; «Психологія»
Проблеми студентства міста	«Студентська біржа праці»; «Спортивний студентський клуб»; «Центр допомоги студентській сім'ї з дитиною»	«Фінанси та кредит»; «Державне управління»; «Менеджмент»; «Педагогіка»; «Психологія»

Висновки. Допомогу у вирішенні проблем та обґрунтуванні способів соціального проектування здобувачам вищої освіти надали викладачі, представники органів влади та бізнес-структур, тому можна стверджувати, що соціальні проекти стали результатом колективної творчості.

Це дозволило розширити процес професійної підготовки здобувачів вищої освіти, проаналізувати та узагальнити наявний у регіоні досвід суспільно значущої діяльності здобувачів вищої освіти. Процес співтворчості здобувачів вищої освіти та викладачів став реальністю в ході вироблення авторського вирішення соціальної проблеми на основі наявного професійного знання. Орієнтація здобувачів вищої освіти на захист авторського соціального проекту зробила необхідним вироблення останніми власної позиції з розв'язуваної проблеми, вміння переконливо доводити можливість її вирішення та набуття впевненості у власних силах щодо її вирішення.

Розроблений план вирішення проблеми силами самого здобувача вищої освіти дозволив останньому не лише провести глибокий науковий аналіз соціальної проблеми, а й запропонувати практичні шляхи її вирішення, значущі для професійної підготовки з відповідної спеціальності. Зрештою, вибір соціальної проблеми, обґрунтування її вирішення та захист дій щодо її вирішення дозволили здобувачу вищої

освіти у діалозі з представниками регіональної громадськості переко-
нати останніх у власній затребуваності як майбутнього фахівця.

Останній етап конкурсу соціальних проєктів здобувачів вищої
освіти – публічний захист проєктів перед конкурсною комісією – до-
зволив їм, з одного боку, виявити певні якості майбутнього спеціаліс-
та, який має працювати в умовах ринкової конкуренції, а з іншого боку
– презентувати суспільству модель професіонала, здатного до ініціа-
тиви та самостійності, що має широкий спектр професійних знань,
адаптованого до роботи в місцевій спільноті.

Список використаних джерел

1. Вітковська І.М. Соціальна відповідальність: теоретичний аспект аналізу. Віс-
ник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2011. № 948. С.
45-48.
2. Мануйлов Є.М. Правові аспекти проблеми соціальної відповідальності особис-
тості. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені
Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія
/ редкол.: А.П. Гетьман та ін. Х.: Право, 2013. Вип. 2 (16).
3. Мигаль Ю.С. Відповідальність соціального суб'єкта як чинник у формуванні
громадянського суспільства: постановка питання. Філософський альманах: зб.
наук. праць / голов. ред. В. Влях. К.: Укр. центр духов. культури, 2004. Вип. 39.
С. 106-115.
4. Ребрій І. М. Сутність і зміст соціальної відповідальності військовослужбовців.
Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія:
Філософії, філософія права, політології, соціології / редкол.: А.П. Гетьман та ін.
Х.: Право, 2011. Вип. 9. С. 133-146.
5. Савченко І. Г. Соціальна відповідальність в контексті розбудови соціальної
держави в Україні. Актуальні проблеми державного управління: наук. праці.
Х.: НАДУ «Магістр», 2005. № 2 (24). Вип. 1. С. 454-461.
6. Чепульченко Т.О. Соціальна відповідальність: поняття та сутність. Вісник На-
ціонального технічного університету України «Київський політехнічний інсти-
тут». Серія: Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. К.: Політехніка,
2010. № 1 (5). 142 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Вітковська І.М. Соціальна відповідальність: теоретичний аспект аналізу. Віс-
ник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2011. № 948. С.
45-48.
2. Мануйлов Є.М. Правові аспекти проблеми соціальної відповідальності особис-
тості. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені
Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія
/ редкол.: А.П. Гетьман та ін. Х.: Право, 2013. Вип. 2 (16).
3. Мигаль Ю.С. Відповідальність соціального суб'єкта як чинник у формуванні
громадянського суспільства: постановка питання. Філософський альманах: зб.
наук. праць / голов. ред. В. Влях. К.: Укр. центр духов. культури, 2004. Вип. 39.
С. 106-115.
4. Ребрій І. М. Сутність і зміст соціальної відповідальності військовослужбовців.
Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія:
Філософії, філософія права, політології, соціології / редкол.: А.П. Гетьман та ін.
Х.: Право, 2011. Вип. 9. С. 133-146.

5. Савченко І.Г. Соціальна відповідальність в контексті розбудови соціальної держави в Україні. Актуальні проблеми державного управління: наук. праці. Х.: НАДУ «Магістр», 2005. № 2 (24). Вип. 1. С. 454-461.
6. Чепульченко Т.О. Соціальна відповідальність: поняття та сутність. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. К.: Політехніка, 2010. № 1 (5). 142 с.

Lukashov O.O.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL MEANS OF DEVELOPING THE SOCIAL RESPONSIBILITY OF PERSONALITY

The article presents the results of the study of the human psyche as a system and the possibility of using this concept in the context of the development of the modern national education system. Genetic methods and mechanisms of personality construction are considered. The methodological component is determined, according to which the personality is the form of existence of the human psyche. It is integrity to self-development, self-determination, conscious subject activity and self-regulation and has its own unique inner world. A genetically ascending contradictory unit of the personality, which is constantly developing and forming, is «needed» (S. Maksymenko). It acts as an informational and energetic property of a person, which consists in the expansion of life in ontogenesis and phylogenesis. The principles of constructing EGM (experimental genetic method) and genetic modeling methods (GMM) are substantiated. It has been proven that these methods are a field of psychological knowledge that allows predicting the development of the system psyche of an individual. The author's concept "need" is singled out, its nature and attributive-semantic features of this concept are characterized.

Keywords: *systematicity of psyche, self-determination, life, personality, mental functions, psyche, psychology of learning, principles of construction of EGM techniques, experimental genetic method (EGM), mental processes, genetic modeling method (GMM), need (source and driving force of development personality).*